

Experiències i
perspectives

MONOGRÀFIC

Convergència per a un
model educatiu inclusiu
en el segle XXI

Caminem cap a una escola amb una mirada restaurativa

Rosanna Cabau Pomar^{1*}, Susanna Vilà Geli¹, Mònica Román Romero¹

¹ Equip directiu de l'Escola Els Pins

(Departament d'Educació de Catalunya, Comarca del Baix Llobregat, Castelldefels)

*Correspondència

Rosanna Cabau Pomar
rosannacabau@escolaelspins.cat

Citació

Cabau R, Vilà S, Román M.
Caminem cap a una escola amb
una mirada restaurativa. JONED.
Journal of Neuroeducation. 2025;
5(2): 98-106. doi: 10.1344/joned.
v5i2.47565

Data de recepció:

3/9/2024

Data d'acceptació:

27/11/2024

Data de publicació:

15/02/2025

Contribucions dels autors

El manuscrit ha estat acceptat per
Mònica Román Romero, Susanna
Vilà Geli i Rosanna Cabau Pomar.

Editora

Laia Lluch Molins (Universitat de
Barcelona, España)

Revisores

Montse Planas, Amaya Martínez

Drets d'autor

© Rosanna Cabau Pomar, Susanna
Vilà Geli, Mònica Román Romero,
2025

Aquesta publicació està subjecta
a la Llicència Internacional Pública
d'Atribució/Reconeixement-
NoComercial 4.0 de Creative
Commons.

Resum

Caminar cap a una escola restaurativa ha suposat tenir present el benestar emocional de tota la comunitat educativa. Cuidar-nos en les nostres relacions interpersonals i construir una xarxa de persones que conviuen creant vincles ha esdevingut un dels eixos fonamentals de la nostra escola.

Quan parlem d'enfocament restauratiu global (ERG), no parlem d'una metodologia, parlem de la transmissió de valors com ara el respecte, la inclusió, la responsabilitat i la cooperació.

Per treballar i aprofundir en aquests valors, hem de desenvolupar en el nostre alumnat diferents capacitats bàsiques com són l'escolta activa i empàtica, la comunicació no violenta (CNV) i l'alfabetització de les emocions.

En definitiva, el nostre objectiu és aconseguir un infant crític, dialogant i responsable, que formi part d'una comunitat amable i que utilitzi una comunicació oberta i positiva.

Paraules clau: escola, respecte, escolta empàtica, provenció, convivència, restaurativa, transformació.

Resumen

Caminar hacia una escuela restaurativa ha supuesto tener presente el bienestar emocional de toda la comunidad educativa. Cuidarnos en nuestras relaciones interpersonales y construir una red de personas que conviven creando vínculos se ha convertido en uno de los pilares fundamentales de nuestra escuela.

Cuando hablamos de enfoque restaurativo global (ERG), no hablamos de una metodología, hablamos de la transmisión de valores como el respeto, la inclusión, la responsabilidad y la cooperación.

Para trabajar y profundizar en estos valores, debemos desarrollar en nuestro alumnado diferentes capacidades básicas como son la escucha activa y empática, la comunicación no violenta (CNV) y la alfabetización de las emociones.

En definitiva, nuestro objetivo es conseguir un niño crítico, dialogante y responsable, que forme parte de una comunidad amable y que utilice una comunicación abierta y positiva.

Palabras clave: escuela, respeto, escucha empática, provenció, convivència, restaurativa, transformació.

Abstract

Walking towards a restorative school meant keeping in mind the emotional well-being of the entire Educational Community. Taking care of our interpersonal relationships and building a network of people who live together creating bonds has become one of the fundamental pillars of our school.

When we talk about Global Restorative Approach (ERG) we are not talking about a methodology, we are talking about the transmission of values such as respect, inclusion, responsibility and cooperation.

To work and deepen these values, we must develop in our students different basic skills such as active and empathetic listening, non-violent communication (NVC) and literacy of emotions.

In short, our goal is to achieve a critical, dialogic and responsible child, who is part of a friendly community and who uses open and positive communication.

Keywords: school, respect, empathetic listening, provenance, coexistence, restorative, transformation.

Ens preguntem com volem ser i com ens volem relacionar...

Així iniciem a l'escola un canvi de mirada en les nostres relacions, cap a unes relacions més humanitzades, comprensives i de respecte vers els altres. Ajudar a educar ciutadans que siguin conscients de la importància d'identificar les emocions i les necessitats tant d'un mateix com dels altres.

Un bon clima permetrà aconseguir que els aprenentatges esdevinguin significatius, ja que aquests comporten un desenvolupament tant de les competències cognitives com de les socioemocionals.

Aquesta convivència esdevindrà cabdal per establir relacions empàtiques i de cooperació, i on l'alumnat serà el protagonista.

Introducció

Com a escola volem educar i fer créixer el nostre alumnat en la gestió positiva i resilient dels conflictes i les emocions.

L'ERG és un camí llarg que s'avança dia a dia, persona a persona. És un canvi de mirada en què la cultura punitiva no està present i on les persones implicades identifiquen els conflictes, la forma com afecten i es fan responsables de la seva reparació.

Primeres passes...

La primera llavor de l'enfocament restauratiu es va iniciar els cursos 2019-2020 i 2020-2021 amb una mestra d'atenció a la diversitat de l'escola formada en ERG que va organitzar cercles restauratius amb els mestres com a modelatge per poder-ho aplicar, posteriorment, en les tutories. Al mateix temps, el 100 % de l'equip docent va rebre formació en pràctiques restauratives. Vam començar a implementar el format de cercle en algunes reunions i vam vivenciar, així, en primera persona, la força que tenien a fi de poder transmetre-ho també a l'aula. Així vam iniciar el canvi en la gestió de la convivència dels grups i dels conflictes.

Els darrers quatre cursos, l'escola ha anat creixent des de la sensibilització i la vivència de l'equip docent i l'alumnat fins a arribar a les famílies i l'entorn. El resultat de l'experiència de les primeres aproximacions fou tan positiva que es va incorporar l'ERG al Projecte Educatiu de Centre com a model relacional que cal seguir en tots els àmbits escolars.

Per anar avançant com a organització que aprèn i per assolir el nostre propòsit, és imprescindible que hi hagi un equip motor líder que faci de guia amb ganes, confiança i corresponsabilitat. En el nostre cas, l'equip impulsor d'ERG està format per un membre de l'equip directiu, un docent referent de cada cicle, la

mestra d'Atenció a la diversitat i coordinadora CoCobe, i una mestra assessora jubilada.

Aquest grup impulsor es reuneix de forma periòdica per planificar les accions del curs i enguany és el que ha fet l'acompanyament a 8 docents nous que s'han incorporat a l'inici del curs. A partir del modelatge i l'observació en l'aula, s'ha fet la transferència de la línia restaurativa de l'escola. Cal assegurar que es fa el seguiment d'aquest procés de transformació: què fem i per què ho fem.

Fem alfabetització de les emocions

Pel que fa als estudis en relació amb les emocions, necessitem anar enrere i arribar a l'origen de les investigacions científiques de Charles Darwin (1872): "El llenguatge de les emocions és en si mateix, i sens dubte, important per al benestar del gènere humà".

Llavors, si les emocions són un llenguatge, hem d'educar en la seva alfabetització per ajudar l'alumnat a posar-hi nom, a relacionar-les amb les expressions facials i les sensacions del cos, a reconèixer-les en els altres, a copsar les conseqüències que provoquen i a aprendre'n el significat.

Autors com Damasio (2005) suggereixen que les emocions són patrons de resposta amb una funció reguladora. Depenen de mecanismes cerebrals innats, tot i que l'aprenentatge i el context poden variar l'expressió i la significació, de manera que es poden constituir com una ajuda per a la raó.

Les emocions s'originen en el cervell i són el resultat de la interconnexió entre cos, ment i entorn, no són respostes automàtiques als estímuls.

Descobrim que l'ERG justament ens proporciona eines, estratègies i metodologies per poder regular el procés de comprensió de les nostres emocions posant ordre entre allò que pensem, allò que sentim i allò que expressem.

A partir d'aquí, aprenem a reflexionar davant els conflictes i a no quedar-nos en una conducta de reacció i resposta automàtica, merament punitiva.

Hem de pensar en què hi ha darrere de les conductes. Belinda Hopkins¹ explica que les persones són icebergs que hem de fer emergir i descobrir allò que a primera vista no es veu. Ens evidencia que, castigant, reproduïm un cercle de patiment. A vegades, en situacions de conflicte es diu: "Vull que el nen/a que ha fet mal pagui les conseqüències". Però aquest tipus d'accions no reparen res, ans al contrari, no fa de l'escola un espai més segur, sinó més perillós.

Observem que les conductes no són gratuïtes, no són per molestar el mestre, sinó una senyal que no sabem expressar d'una altra manera.

Marshall Rosenberg^{2,3} defineix les conductes com un intent traumàtic de donar resposta a una necessitat no coberta. Darrere de les conductes hi ha persones amb les quals hem de connectar per saber què passa i, així, poder avançar.

La via punitiva provoca que els infants no parlin del que ha passat, perquè no volen problemes. No

La finalitat d'un programa de convivència és:

26 respuestas

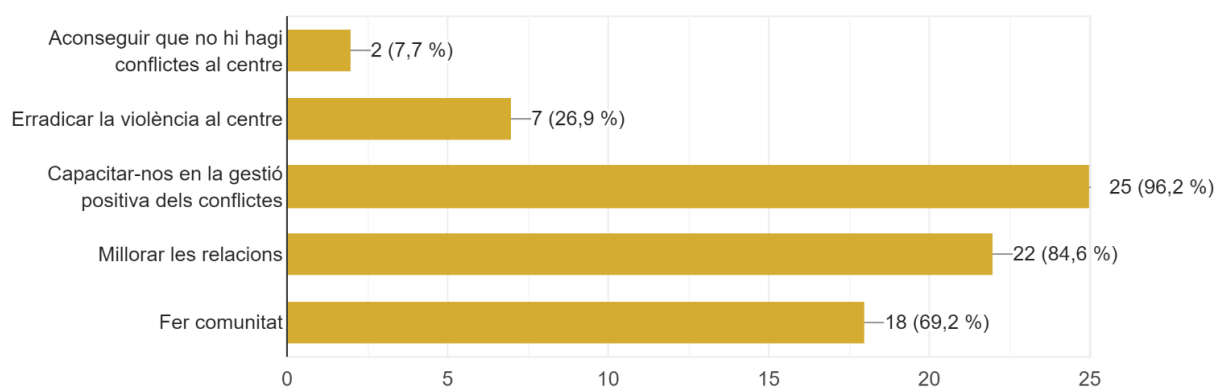

Figura 1. Formulari d'inici de la implementació de l'ERG i definició del Pla de Convivència.

volen ser castigats o, si són les víctimes, tenen por de patir represàlies. El perill del càstig tradicional és que el dolor vagi per sota i es generi una espècie de conspiració del silenci que empitjora la situació.

En aquest sentit, un element clau a l'escola és saber diferenciar el conflicte de la violència. La violència en si és un intent reactiu de resoldre el conflicte. El conflicte no el podem evitar, no el podem prevenir; de fet, el podem transformar en oportunitat a fi de generar noves relacions entre les persones. Cal saber afrontar-los i transformar-los sense recórrer a la violència. Davant d'això, sí que podem fer *provenció*, és a dir, "proveir a tota la comunitat educativa d'un conjunt d'habilitats, eines i estructures que amb què facin front als conflictes abans que siguin una crisi"⁷. Hem d'actuar abans del conflicte, no esperar a tenir-lo. Gestionem les relacions no evitant els conflictes, sinó entenent-los.

Llavors, la **mirada restaurativa respon a una necessitat que tenim com a escola?**

Sí, respon a la necessitat d'estar bé, de sentir-nos-hi segurs, de pertànyer i participar en una comunitat. Donem resposta al dret dels infants de participació i llibertat.

Volem que aquesta mirada impregni les accions de l'escola i necessitem sistematitzar-la. Que sigui el camí per resoldre els conflictes, que s'escolti més l'alumnat i es facin accions per atendre les seves necessitats.

Aquest enfocament ens permet prendre decisions fonamentades en els cinc principis restauratius bàsics que planteja el model restauratiu de Belinda Hopkins¹²:

1. Tothom té una perspectiva única i valuosa. Hem de donar veu a tothom per poder conèixer els seus punts de vista.
2. Els nostres pensaments i sentiments influeixen en els nostres comportaments. Hem de poder-nos preguntar a nosaltres mateixos i a les altres persones què pensen i què senten. Això ajuda a autoregular-se.
3. Les nostres accions provoquen un efecte dominió, ens afecten a nosaltres i a les persones del nostre voltant. Adonar-nos d'això desenvolupa la capacitat empàtica. Aquí superem el càstig. No ens importa tant el que rebré, el que importa és poder reparar el dany que ha ocasionat la nostra conducta.

Entenc què vol dir el terme "restauratiu".

26 respuestas

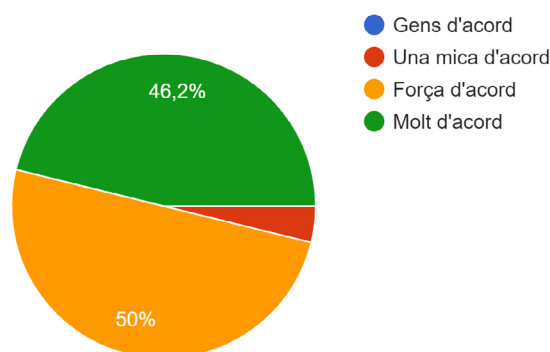

Figura 2. Formulari en què recollim el consens de la comunitat educativa.

4. Tenim necessitats que ens connecten amb persones i propòsits. Abans de donar resposta a les necessitats dels altres, hem d'identificar les pròpies necessitats i atendre-les.
5. Les persones més ben situades per trobar solucions als problemes són les persones afectades. Responsabilitzar-se de la situació, no esperar que vingui algú a cobrir-les, ser nosaltres qui donem resposta.

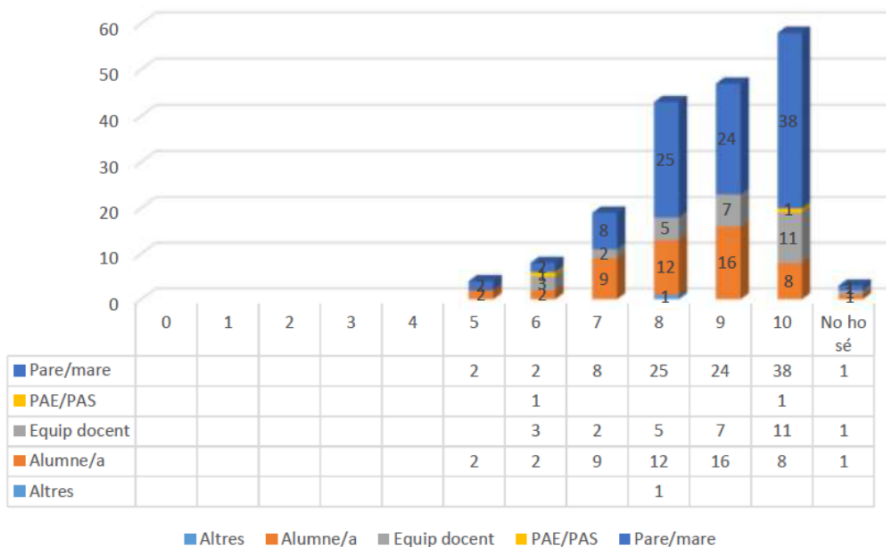
Quines evidències i impacte tenim?

Les evidències de la implementació de l'ERG estan recollides a partir de diferents eines que es desenvolupen de forma anual i sistemàtica. Utilitzem protocols de registre per a les observacions de cercles de diàleg amb mestres interns i externs a l'escola, qüestionaris de satisfacció a alumnes, docents i famílies (**figura 3**), i entrevistes.

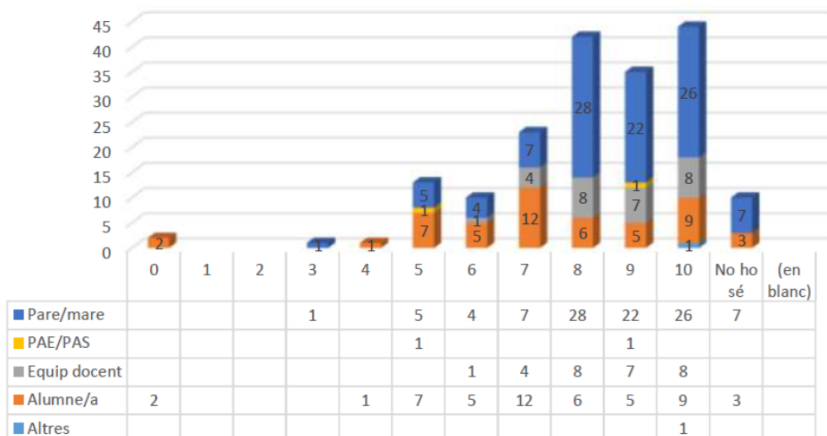
El treball d'anàlisi posterior a la recollida de dades esdevé una part cabdal dins el procés de millora. Ho fem en format de taules de diàleg en què els mestres fan la funció entre ells "d'amics crítics" i on tothom pot fer una valoració per continuar avançant.

Hem establert una línia restaurativa des d'educació infantil fins a 6è de Primària tant en l'àmbit dels espais com en la temàtica dels cercles, la sistematització i la transferència a la comunitat. Dins la creació d'espais, tant a l'aula com a l'escola, destaquem el "Banc del boca-orella" a Educació Infantil, o l'"Aula

1. Em sento escoltat / escoltada en el meu centre

15. Generalment, els conflictes es gestionen de manera positiva al meu centre

16. Hi ha un bon clima al centre

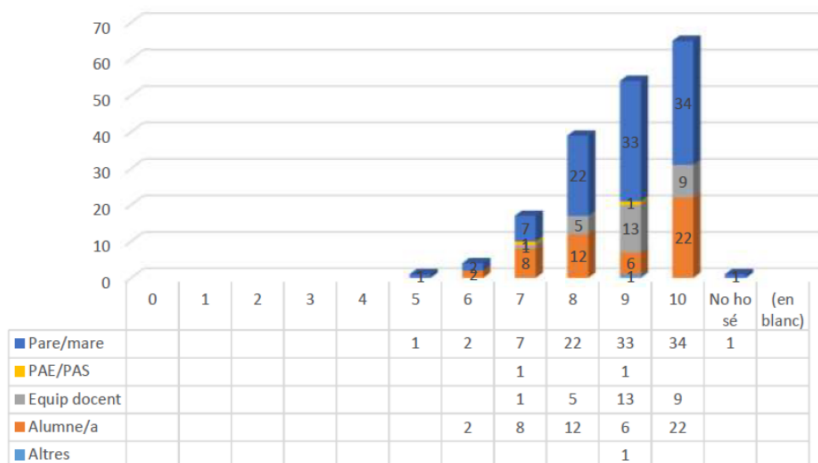

Figura 3. Qüestionari d’inici del Programa d’innovació PINNERG 2023. Respost per alumnat, docents i famílies, en què el resultat és una evidència de la millora del benestar emocional de la comunitat educativa.

restaurativa” a Primària, preparada per rebre l’alumnat i poder fer cercles. Realitzem cercles de diàleg i cercles de paraula igualment en tots els cursos de l’escola, instaurant-los com a eina principal de la tutoria de cada grup. Hem avançat amb la conversa responsiva davant els conflictes entre alumnat i/o mestres.

Les evidències recollides ens diuen que millora el sentiment de pertinença dels diferents membres de la comunitat educativa. Es potencien habilitats socials i relacionals i, per tant, millora el clima de l’aula i del centre. L’alumnat se sent més escoltat, un aspecte que valoren i que ens demanen, ja que necessiten espais d’escolta. Una propera acció que ens plantejarem és crear l’espai “Parlem-ne” en el temps d’esbarjo, on qualsevol alumne que ho necessiti hi pugui gaudir i trobar un espai d’escolta.

Totes aquestes actuacions i reflexions fan palès aquells aspectes en què ens hem d’enfocar per millorar i avançar. Així mateix, hem recollit els diferents *inconvenients* que se’ns han generat i les actuacions de millora que hem incorporat dins el pla d’acció del curs.

El primer seria en relació amb els docents. Hem de tenir en compte la incorporació al centre de professorat nou a cada inici de curs, aproximadament el 30 %. Aquests mestres no han fet la formació d’ERG, i aquí ens trobem davant el repte d’iniciar-los i acompanyar-los mitjançant una formació interna. Fem 2 sessions de formació espaciades durant el primer trimestre del curs en què es presenta un marc teòric i pràctic. Com a tasca, es demana una pràctica de cercle i s’ofereix l’acompanyament de l’equip impulsor per dissenyar, observar, facilitar o valorar el cercle. Posteriorment, es fa un seguiment de la implementació dels cercles per poder donar suport al docent davant els dubtes que se li generen. Tenim la facilitat que els mestres formats de l’escola també donen aquest suport i s’ofereixen per ser observats i compartir els cercles dissenyats, creant, així, un banc de recursos obert a tot l’equip docent.

El segon inconvenient aniria vinculat a les famílies. Trobem que, com a pares i mares o tutors, tenim una petjada punitiva molt intensa que ens marca com vivim els conflictes i alhora el llenguatge que utilitzem per resoldre’ls. Recollim als qüestionaris que, com a famílies (figura 3), hi ha certa desconexió de com resolem els conflictes a l’escola, i aquí és on ens

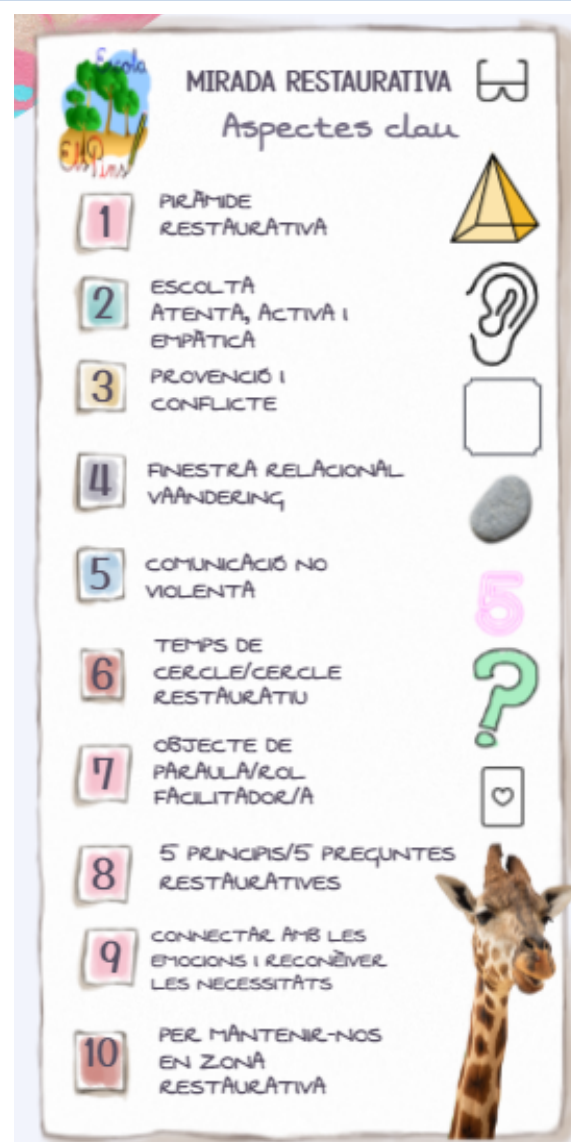

Figura 4. Decàleg d’aspectes clau de l’ERG que es facilita al professorat en el moment d’arribada a l’escola.

vam plantejar que calia viure i compartir més amb les famílies els valors restauratius i facilitar que poguessin experimentar en primera persona les estratègies, habilitats i valors restauratius. Així que vam planificar diverses actuacions: tallers de famílies agrupant les diferents edats dels infants i també, consensuat amb l’equip docent, la primera reunió de famílies en format de cercle de diàleg.

El tercer inconvenient o dificultat estaria associat a l’“Espai Migdia”, en què l’alumnat dina i conviu estretament. Cal fer aquesta sensibilització vers el monitoratge de lleure per consensuar vocabulari i

Figura 5. Imatge de l'espai "boca-orella" que es troba al passadís d'Educació Infantil. Veiem cercles de diàleg i el símbol de la girafa, l'animal mamífer terrestre amb el cor més gran; per això som aprenents de girafa, aprenents del llenguatge que es parla des del cor.

crear aquests vincles de confiança amb l'escola. D'aquesta manera sentirem que treballem de forma conjunta i amb un objectiu compartit. Sabem que aquest espai propicia els conflictes, que cal saber gestionar. És per això que vam decidir dur a terme dos tallers de sensibilització i fer un seguiment, amb la coordinadora de l'"Espai Migdia", dels conflictes, a més de proposar que el full d'incidències tingui el mateix format que el de l'escola (figura 6). El darrer inconvenient o, més ben, el darrer repte, seria fer aquesta transferència a tota la comunitat educativa amb un efecte de 360 graus. Esperem crear una escola dins la Cultura de Pau amb uns entorns amables que proporcionin una convivència positiva a l'escola que ajudin a millorar els resultats educatius i la capacitat d'aprendre.

Conclusions

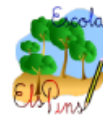
En aquesta transformació els mestres som els agents del canvi. Ja no som transmissors de la informació, som facilitadors del coneixement i de la gestió de les relacions de manera positiva. Conèixer el bagatge emocional de l'alumnat ens facilita la tasca de poder-lo acompanyar i guiar-lo en el seu procés d'aprenentatge.

L'alumnat ha de ser el protagonista, s'ha de conèixer a si mateix, ha de saber identificar les seves emocions i ser capaç de resoldre els seus conflictes.

També volem destacar que, durant aquest trajecte, l'escola ha tingut la sort de tenir un acompanyament molt proper de persones inspiradores que ens han fet créixer i que reconeixem com a guies en el

Resolc el meu conflicte

NOM:

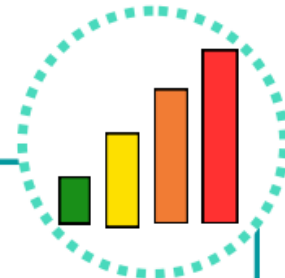
DATA:

Què ha passat en el moment del conflicte?

M'he sentit...

Mida del meu conflicte

Has pogut resoldre el conflicte?

SI NO

Si NO has pogut resoldre'l, què necessites per fer-ho?

Com ho he fet?

- He aconseguit estar calmat o calmada i tranquil o tranquil·la en tot moment?
- He pogut resoldre el problema sense cap agressió, ni física ni verbal?

Hem parlat i hem acordat...

Com em sento ara?

Què puc millorar JO per a que no torni a passar aquest conflicte?

Figura 6. Fem el canvi del "full d'incidències" pel full "resolc el meu conflicte".

nostre camí: Belinda Hopkins, Mònica Albertí, Carme López, Eric Hernández, Joana Mir..., així com de centres inspiradors com l'Institut Can Periquet, de Palau-Solità i Plegamans, o l'Escola Àgora, del Consorci de Barcelona. Sense oblidar-nos de cada membre del nostre equip docent, equip directiu, alumnat i comunitat educativa, que han aportat el seu granet de sorra. Sense la seva implicació personal, el canvi de mirada a l'escola hauria estat impensable.

Els Pins és un bosc on les arrels de cadascun dels seus arbres estan connectades. Cada ar-

bre és únic i ens preocupem i ens ajudem els uns als altres creant vincles forts que ens fan créixer. Tal com podem llegir a la paret de la sala de mestres, si ens plantejem en les nostres relacions *"escoltar amb el cor, mentre ens mirem als ulls i parlem amb un llenguatge d'amor, respecte i confiança. Perquè conviure és més que estar junts, és crear vincles"* (Carme López, 2022).

Volem que l'escola Els Pins sigui l'escola que escolta.

Referències

- Hopkins, B. (2020). Pràctiques restauratives a l'aula. L'enfocament restauratiu en el teu dia a dia. Conselleria d'Educació i Universitats: Illes Balears. Recuperat de <https://www.caib.es/pidip2front/jsp/ca/fitxa-convocatoria/strongconvivegravexit-publica-i-tradueix-una-nova-obra-de-belinda-hopkins-experta-en-pragmavectiques-restauratives-strong>
- Rosenberg, M. B. (2002). Comunicació no violenta: El llenguatge de la compassió. Urano.
- Rosenberg, M. B. (2017). Comunicació no violenta: Un llenguatge de vida (3a ed. ampliada). Editorial Acanto. Pàgines citades: 37, 73-74, 122, 154-155, 168-173, 179-180.
- Nilson, N. J. (2009). The quest for artificial intelligence: A history of ideas and achievement. Cambridge University Press.
- Rullán, V. (2011). Justicia y prácticas restaurativas: Los círculos restaurativos y su aplicación en diversos ámbitos. Fundación Universitaria Iberoamericana.
- Redolar Ripoll, D. (n.d.). Neuropsicología de les emocions (PID_00185279). UOC Universitat Oberta de Catalunya.
- Cascón Soriano, P. (2006). Educar en y para el conflicto.
- Departament d'Educació. (n.d.). Petit manual de l'enfocament restauratiu global.
- Albertí Cortés, M., & González Alfonso, E. (n.d.). Cultura restaurativa. Recuperat de <https://www.culturarestaurativa.com/>
- Albertí Cortés, M., & Pedrol Llinós, M. (2017). El enfoque restaurativo en el ámbito educativo: Cuando innovar la escuela es humanizarla. Educación social: revista de intervención socioeducativa, 70, 37-50. <https://doi.org/10.5944/educacion.social.70.2017.18811>
- Albertí Cortés, M. A., Ballesteros, M. C., & Nin, D. S. (2024). El desplegament de l'enfocament restauratiu global a l'àmbit educatiu a Catalunya: La concreció d'un model propi. ÀAF Àmbits de Psicopedagogia i Orientació, (60), 53-82.
- Generalitat de Catalunya, Departament d'Educació. (2021). Enfocament restauratiu global: Els cinc principis restauratius, model Belinda Hopkins [Infografia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Escola de Cultura de Pau. (n.d.). Inici. Universitat Autònoma de Barcelona. Recuperat de <https://escolapau.uab.cat/ca/inicio/>
- Díaz-Aguado, M. J. (2005). Por qué se produce la violencia escolar y cómo prevenirla. Revista Iberoamericana de Educación, 37, 17-47.
- Escola Els Pins. (n.d.). Mirada restaurativa Pins. Recuperat de <https://sites.google.com/escolaelspins.cat/mirada-restaurativa-pins/inicio>